

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Гайдамашко Ірина Аркадіївна

УДК 371. 134: 37. 013. 42: 316. 613. 434

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСІЇ ПІДЛІТКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Поліщук Віра Аркадіївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри соціології і соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук
Полехіна Вікторія Миколаївна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки.

Захист відбудеться 24 червня 2013 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 23 травня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства система суспільних відносин супроводжується змінами, які мають не лише позитивний, але й негативний характер. Аналіз наукової літератури і практики суспільного буття свідчить про тенденцію поширення агресивних проявів поведінки як серед дорослого населення, так і серед молоді та підлітків. Актуальність профілактики агресії у підлітковому середовищі зумовлена її здатністю до розвитку й трансформації у стійкі особистісні якості, що призводить до зниження можливостей повноцінної соціалізації та реалізації особистісного потенціалу. Необхідність дослідження підліткової агресії визначається також віковою специфікою, оскільки цей віковий період характеризується складними біологічними, психічними і соціальними змінами.

Проблема підліткової агресії є міждисциплінарною сферою наукового пізнання, предметом уваги дослідників різних галузей науки: філософії (Т. Румянцева, Е. Фромм, Н. Чеботарьова та ін.); соціології (А. Антонов, О. Волянська, О. Дроздов, В. Пилипенко та ін.); медицини (В. Задорожний, П. Ковальов, А. Лічко, Ю. Можгинський та ін.); криміналістики (Д. Дріль, С. Єніколопов, В. Знаков, І. Кудрявцев, Н. Ратінова, С. Смірнова, І. Соковня, О. Храмцов та ін.); психології (Т. Авдулова, А. Бандура, Г. Бреслав, Т. Бурминська, О. Запхляк, О. Мізерна, Н. Платонова, А. Реан, Н. Сабліна, Л. Семенюк, Т. Смірнова, І. Фурманов та ін.); педагогіки (О. Істрофілова, М. Квадріціус, І. Кондракова, Н. Малікова, Г. Мілковська-Олейничак, О. Осєєва, Д. Фельдштейн та ін.); соціальної педагогіки (Є. Гребьонкін, М. Заостровцева, Т. Меньшикова, О. Сафронов, Н. Сейко та ін.).

Особливе місце у вирішенні проблеми агресії підлітків належить соціальним педагогам загальноосвітніх навчальних закладів, оскільки шкільне середовище має значний потенціал щодо профілактики і подолання цього явища. Для нашого дослідження важливу роль відіграють наукові дослідження, які розкривають різноманітні аспекти профілактичної діяльності соціальних педагогів: профілактики девіантної поведінки (В. Афанасьева, Є. Приступа, С. Харченко та ін.); наркотичної залежності (О. Тютюнник, А. Щелкунов та ін.); правопорушень та бездоглядності (І. Козубовська, В. Оржеховська, В. Полехіна, Л. Смотров, В. Терещенко, П. Шацков та ін.); агресії та насилля (Є. Гребьонкін, С. Єніколопов, Т. Меньшикова та ін.).

У сучасній науці здійснено низку дисертаційних досліджень, які розкривають різні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема, теоретико-методичні основи їх професійної підготовки в системі вищої освіти (О. Безпалько, І. Доброскок, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, В. Поліщук); формування професійно важливих якостей особистості (Р. Вайнола, О. Гомонюк, О. Гура, О. Москалюк, О. Пономаренко); готовності до професійної діяльності (В. Запорожець, М. Малькова, В. Сластьонін); технологічний аспект підготовки (Л. Завацька, В. Полехіна, Д. Чернилевський, С. Харченко). Для нашого дослідження значну

цінність становлять праці, в яких розкрито підготовку фахівців до різних видів соціально-педагогічної діяльності: соціально-правової (Я. Кічук, І. Ковчина); профілактично-корекційної з педагогічно занедбанними підлітками (М. Малькова, М. Ярошко); з громадськими дитячими та молодіжними об'єднаннями (О. Лісовець, Л. Романовська, Н. Шпиг); виховної діяльності в умовах оздоровчого табору (Л. Пундик); організації освітньо-дозвілдової діяльності учнівської молоді (С. Пашенко); до роботи з різними типами сімей (О. Луганцева, О. Міхеєва, В. Приходько); з соціальними сиротами (І. Галатир); консультативної (О. Пожидаєва); до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості (О. Межирицький) тощо.

Проте, незважаючи на вагомні наукові доробки вчених і практиків з питань підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності та профілактичної роботи з підлітками, комплексне дослідження проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків не проводилось. Окреслена проблема актуалізується також виявленими суперечностями між:

- поширенням агресії у підлітковому середовищі та недостатньою увагою соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів до її профілактики;
- об'єктивною потребою в професійній підготовці соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків та недостатньою розробкою змісту, форм і методів реалізації цього процесу;
- наявністю інноваційних технологій профілактики агресії і недостатньою фаховою підготовкою соціальних педагогів до їх використання у процесі професійної діяльності.

Виявлення вищезазначених суперечностей, актуальність, теоретична і практична значущість цієї проблеми, а також її недостатня наукова розробленість стали підставою для вибору теми дослідження **«Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретичні і методичні основи соціально-педагогічної діяльності і соціально-педагогічної освіти» (РК №0109U002310). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 26.02.2008 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25.03.2008 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Мета дослідження полягає у визначенні та експериментальній перевірці змістово-

технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукової літератури з'ясувати суть та особливості агресії підлітків, зміст її соціально-педагогічної профілактики у загальноосвітніх навчальних закладах.
2. Конкретизувати критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.
3. Змоделювати процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.
4. Визначити та експериментально перевірити зміст, форми і методи підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: філософські положення про людину та системний підхід до її вивчення (Б. Ананьєв, В. Андрущенко, І. Бех, В. Кремень, О. Леонтєв, В. Лутай, С. Рубінштейн та ін.); теорії агресії (Р. Ардрі, А. Бандура, Л. Берковіц, Р. Берон, К. Лоренц, З. Фрейд та ін.); дослідження підліткового віку (Л. Божович, І. Булах, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кулагіна та ін.); агресії у підлітковому віці (А. Бандура, А. Гуггенбюль, Т. Драгунова, З. Зімєлева, В. Знаков, І. Квадриціус, І. Кондракова, Н. Платонова, Л. Семенюк Р. Уолтерс та ін.); концепції соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Ж. Петрочко, С. Савченко, С. Харченко, Н. Чернуха та ін.); соціально-педагогічної профілактики (Л. Завацька, І. Козубовська); професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (Р. Вайнола, О. Гуменюк, А. Капська, І. Ковчина, Я. Кічук, В. Поліщук та ін.).

У процесі вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**, зокрема:

теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної й соціально-педагогічної літератури, синтез, порівняння, систематизація, класифікація, узагальнення для з'ясування змісту базових понять дослідження та вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми в теорії та практиці; метод моделювання, який дав змогу розробити модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків; *емпіричні*: спостереження, анкетування, бесіди, тестування, самооцінювання, експертна оцінка для визначення стану та рівнів готовності соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків; педагогічний експеримент для перевірки ефективності розроблених змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків; *методи математичної статистики* для обробки й інтерпретації результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на

базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Хмельницького національного університету протягом 2007-2012 рр. До участі у констатувальному і формувальному етапах дослідження було залучено 130 випускників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності «Соціальна педагогіка», 339 студентів II – IV курсів спеціальності «Соціальна педагогіка» (174 особи – експериментальна група, 165 осіб – контрольна група), 26 викладачів вищих навчальних закладів та 32 соціальних педагогів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше*:

– *розроблено* модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків, що передбачає взаємодію таких структурних елементів: мотиваційно-цільового, що охоплює мету, завдання, концептуальні підходи; процесуально-змістового – компоненти готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків, етапи, змістову й процесуальну складові, педагогічні умови професійної підготовки; діагностично-корекційного – критерії, показники, рівні та кінцевий результат (готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків);

– обґрунтовано змістово-технологічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах, яке передбачає комплексне поєднання теоретичної (удосконалені програми навчальних дисциплін, змістові модулі «Діагностика агресії підлітків» та «Превентивна робота соціального педагога з попередження агресії підлітків» з навчальних дисциплін «Соціальна діагностика» і «Превентивна педагогіка», дистанційний курс «Соціально-педагогічна профілактика агресії підлітків») і практичної підготовки, позааудиторної й самостійної роботи з використанням різноманітних форм (тематичні, проблемні, інтерактивні лекції, прес-конференції, круглі столи, тренінги, консультування), методів (аналізу ситуації (case-study), «мозаїка», рольова гра, «з ніг на голову», «снігова куля») та засобів (електронні версії курсів з використанням платформи Moodle, методичні й навчальні посібники).

Конкретизовано критерії (мотиваційно-ціннісний, теоретичний, діяльнісно-практичний), показники та рівні (достатній, базовий, елементарний) готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Уточнено сутність понять «агресія», «соціально-педагогічна профілактика агресії підлітків», «готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків».

Подальшого розвитку набули наукові уявлення про функції, форми і методи роботи соціальних педагогів загальноосвітнього навчального закладу з профілактики агресії підлітків.

Практичне значення одержаних результатів полягає: в розробці та апробації методичних посібників «Діагностика агресії у шкільному середовищі», «Технології профілактики агресії у шкільному середовищі»; навчально-методичного комплексу до дистанційного курсу «Соціально-педагогічна профілактика агресії підлітків» (програма курсу, плани лекцій, семінарських,

практичних занять, завдання для самостійної роботи, тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань і методичні рекомендації щодо їх виконання); окремих змістових модулів до навчальних дисциплін «Соціальна діагностика» і «Превентивна педагогіка»; доповненні програм практик для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» завданнями, що спрямовані на формування вмінь, навичок, оволодіння технологіями профілактики агресії підлітків. Розроблено авторські методики діагностики: анкети, тестові завдання, анкети самооцінки та експертної оцінки готовності студентів і соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів до профілактики агресії підлітків.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота» у вищих навчальних закладах, у системі післядипломної освіти педагогів загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів і соціальних працівників, при підготовці навчальних посібників та методичних рекомендацій.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 13-55 від 4.09.2012 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/1537 від 24.09.2012 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка № 2852 від 02.11.2012 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1083-33/03 від 28.09.2012 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 38/10 від 26.10.2012 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні результати дослідження було представлено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, 2007 р.), «Вища професійна підготовка майбутніх фахівців: вимоги євроінтеграції» (м. Ялта, 2011 р.), «Наукова еліта у розвитку держави» (м. Київ, 2012 р.); *всеукраїнських* – «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (м. Харків, 2008 р.), «Треті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: актуальні проблеми сучасної педагогічної освіти» (м. Хмельницький, 2008 р.), «Інноваційні підходи до застосування технологій у соціально-педагогічній роботі» (м. Черкаси, 2009 р.), «Правова освіта перед викликами сучасності» (м. Київ, 2011 р.), «Підготовка молоді до сімейного життя: проблеми і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2011 р.), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (м. Хмельницький, 2012 р.); *міжвузівської* – «Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку» (м. Хмельницький, 2007 р.) та звітних наукових конференціях Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2007-

2012 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації висвітлено у 18 публікаціях (всі одноосібні), з яких: 2 науково-методичні посібники, 9 статей у наукових фахових виданнях, 7 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 22 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 309 сторінок, з них 189 – основного тексту. Список використаних джерел налічує 380 найменувань, з них 50 – іноземною мовою. Роботу ілюстровано 8 таблицями, 24 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зв'язок з науковими темами, програмами, проаналізовано стан розробленості проблеми у науковій літературі та практиці; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито теоретико-методологічну основу дослідження; охарактеризовано експериментальну базу, обґрунтовано наукову новизну та практичну значущість; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, наведено відомості про структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Профілактика агресії підлітків як соціально-педагогічна проблема»** – розкрито понятійно-категоріальний апарат дослідження; охарактеризовано основні види і функції агресії; розкрито особливості та фактори виникнення агресії у підлітків; здійснено аналіз сучасного стану дослідженості проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків в теорії і практиці вищої школи.

На основі узагальнення наукових праць вітчизняних (О. Бовть, Г. Гайдукевич, О. Дроздов, С. Кравчук, О. Лящ, І. Мазоха, А. Мелоян, Н. Пов'якель, Є. Тополов, І. Федух, С. Шебанова та ін.) та зарубіжних (А. Басс, Р. Берон, Г. Бреслав, М. Левітов, Г. Мілковська-Олейничак, А. Реан, Л. Семенюк, Т. Смирнова, С. Соловійова та ін.) вчених теоретично уточнено сутність категорій «агресія», «агресивність», «агресивна поведінка», «агресивні прояви» та взаємозв'язок між ними.

Логіко-теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми агресії та узагальнення його результатів дозволяє констатувати існування різних підходів до розкриття її природи, зокрема, як: інстинктивної поведінки (психоаналітичний підхід, З. Фрейд; етологічний підхід, К. Лоренц; теорія вродженого злочинця, Ч. Ломброзо; мисливська теорія, Р. Ардрі); прояву спонукання (теорія «фрустрації–агресії», Дж. Доллард, Н. Міллер); когнітивних та емоційних процесів (когнітивна теорія агресії, Л. Берковіц, Д. Зільманн; теорія диференціальних емоцій, К. Ізард); набутої соціальної поведінки (теорія соціального наuczіння, А. Бандура) та ін.

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених засвідчив про відсутність єдиних підходів щодо класифікації видів агресії. У розділі схарактеризовано найбільш поширені класифікації видів агресії: А. Басса і А. Даркі (фізична, вербальна, непрямая агресія, дратівливість, негативізм, образа,

підозрілість, докори сумління, почуття провини); Г. Бреслава (гетероагресія, аутоагресія; реактивна, раптова; інструментальна, цільова/мотиваційна; пряма, опосередкована; вербальна, експресивна, фізична) та ін.

На підставі аналізу наукових праць (Л. Берковіц, Р. Берон, С. Кравчук, А. Реан, Д. Річардсон та ін.) схарактеризовано функції (позитивна, негативна, амбівалентна) та цілі (завоювання соціального визнання, влада і домінування, керування враженнями) агресії.

У розділі розкрито особливості агресії підлітків. З'ясовано, що вона пов'язана з особливостями цього вікового періоду (фізичними та психофізіологічними змінами, суперечностями підліткового віку, особливостями спілкування, взаємовідносин з дорослими і референтною групою, розвитком самосвідомості, прагненням до дорослості, потребами, індивідуально-типологічними характеристиками та ін.).

Виокремлено фактори, які спричиняють виникнення агресії підлітків: *біологічні* (спадковість, ендокринний вибух, спосіб життя вагітної жінки, органічне ураження головного мозку); *психологічні* (нервовість, дратливість, надмірна імпульсивність, тривожність, емоційність, демонстративність, неадекватна самооцінка, недостатній розвиток інтелекту, комунікативних умінь, саморегуляції та сформованості вольових якостей); *соціальні* (недоліки сімейного і шкільного виховання, вплив соціуму, засобів масової інформації, особливості взаємодії з ровесниками та ін.); *ситуативні* (фізичне самопочуття, стресова ситуація, конфлікт, боротьба за особистий простір, перебування у стресогенному середовищі тощо). Розкрито фактори, які гальмують виникнення агресивних проявів (гуманна атмосфера взаємин, любов, дружні стосунки, поміркованість, толерантність, завбачливість, безконфліктність, самоконтроль, емпатія, ймовірність покарання та ін.).

Здійснено аналіз стану дослідженості проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків у педагогічній теорії і практиці. З'ясовано, що дослідниками обґрунтовано суть соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко та ін.); соціально-педагогічної профілактики (Л. Завацька, Н. Заверіко, І. Козубовська, М. Малькова, В. Полехіна, М. Ярошко та ін.); охарактеризовано особливості процесу професійної підготовки соціальних педагогів у системі неперервної освіти та вищих навчальних закладів (Р. Вайнола, О. Гуменюк, П. Гусак, І. Доброскок, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.); розкрито специфіку їхньої підготовки до роботи у різних сферах соціально-педагогічної діяльності (Г. Лактіонова, І. Пінчук, Л. Пундик, С. Толстоухова та ін.), готовності до різних видів соціально-педагогічної діяльності (Я. Кічук, І. Ковчина, О. Лісовець, С. Пащенко, Л. Пундик, Л. Романовська, О. Тютюнник, Н. Шпиг та ін.); зарубіжний досвід професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів (Л. Віннікова, Н. Гайдук, Г. Лещук, С. Когут, Н. Микитенко, О. Пічка, О. Пришляк, Г. Слезанська, Н. Собчак, В. Тименко та ін.); виявлено можливості творчого використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної

соціально-педагогічної діяльності і професійної підготовки соціальних педагогів.

У другому розділі – «**Діяльність соціальних педагогів з профілактики агресії підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах**» – розкрито суть соціально-педагогічної профілактики агресії підлітків, особливості реалізації цього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах; схарактеризовано вітчизняний і зарубіжний досвід профілактики агресії у підлітковому середовищі; визначено компоненти, критерії та показники готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків; здійснено аналіз стану готовності соціальних педагогів до профілактики агресії.

На підставі аналізу понять «агресія», «соціально-педагогічна діяльність», «профілактика» визначено «соціально-педагогічну профілактику агресії підлітків» як сукупність освітньо-профілактичних заходів, що є складовою частиною навчально-виховного процесу та спрямовані на попередження або нейтралізацію чинників агресії, формування у підлітків умінь і навичок конструктивної взаємодії та спілкування, толерантної поведінки, створення атмосфери взаємоповаги, довіри та умов їх успішної соціалізації.

Визначено та обґрунтовано суть соціально-педагогічної профілактики агресії підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі, яка передбачає: визначення об'єкту(-ів) профілактичного впливу; етапів: встановлення контакту; діагностики; планування впливів; підбір технологій (коло, медіація, екстренне втручання, соціальне навчання, педагогіка переживання/проживання), форм та методів (тематичні тижні та зустрічі, чорна скринька, круглий стіл, телефон довіри, усний журнал, просвітницька інформація, конференція, бесіда, роз'яснення, дискусія, тренінг, консультування та ін.) профілактики агресії; їх реалізації; моніторингу результативності і корекції.

На підставі аналізу праць науковців (О. Безпалько, Р. Вайнола, А. Капська, І. Козубовська, В. Поліщук та ін.) уточнено сутність поняття «*готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків*» як динамічного інтегративного особистісного утворення, що характеризується позитивним ставленням до професії, усвідомленим прагненням і спрямованістю на організацію соціально-педагогічної діяльності з профілактики агресії підлітків, високим рівнем володіння психолого-педагогічними і спеціальними знаннями й технологіями профілактики агресії. З'ясовано, що готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків пов'язана із сформованістю *мотиваційного, гностичного та діяльнісного* компонентів. *Мотиваційний* компонент готовності спрямований на формування у майбутніх соціальних педагогів чіткої структури мотивів здійснення соціально-педагогічної профілактики агресії підлітків; *гностичний* – передбачає володіння психологічними, педагогічними, соціально-педагогічними та іншими спеціальними знаннями, необхідними для здійснення профілактики агресії; *діяльнісний* – оволодіння вміннями, навичками та спеціальними технологіями

профілактики агресії підлітків.

З урахуванням цих компонентів виокремлено критерії (мотиваційно-ціннісний, теоретичний, діяльнісно-практичний); показники (усвідомлення суспільної значущості проблеми агресії, наявність стійкого інтересу до роботи з підлітками, бажання здійснювати цілеспрямовану діяльність з попередження агресії у підлітковому середовищі; знання теоретичних основ феномену агресія, особливостей агресії у підлітковому віці, методів діагностики та технологій профілактики агресії) та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії (достатній, базовий, елементарний).

Конкретизація та характеристика компонентів, критеріїв і показників дозволили розробити авторський інструментарій діагностики готовності випускників спеціальності «Соціальна педагогіка» до здійснення профілактики агресії підлітків (анкети, тестові завдання, анкети самооцінки та експертної оцінки готовності студентів). Результати дослідження засвідчили, що із 130 випускників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності «Соціальна педагогіка» 28,46% респондентів підтвердили достатній, 51,54% – базовий і 20,0% – елементарний рівень готовності до цього виду діяльності.

Узагальнення результатів на основі вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду попередження агресії підлітків дає підстави стверджувати, що у світовій практиці не існує універсальної системи (моделі, технології, програми) її здійснення. Ефективними програмами попередження агресії підлітків визнано: «Комунікація, кооперація, конфлікт та управління ним», «Соціальне навчання», «Програма профілактики агресії (Д. Олвеус)», «Медіація ровесників» (Австрія); «Взаємопідтримка ровесників», «Підтримка школярів», «Не страждай мовчки» (Велика Британія); «Рання психодіагностика агресивності» (Канада); «Проти агресії і насильства», «Місто як школа» (Німеччина); «Профілактика агресії та насильства у школах» (Норвегія); «Школа без насильства» (Польща); «Комплексна робота з профілактики булінгу в школах», «Поведінкове навчання або поведінкова модифікація «G.R.E.A.T.»» (США); «Шкільні служби порозуміння» (Україна); «На шляху до миру» (Франція); «Боротьба із замовчуванням фактів знуцання і агресії в школах» (Чехія); «Модель Фарста», «Скажи «ні» наркотикам і насильству», «Модель Остерхольм» (Швеція) та ін.

У третьому розділі – **«Зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах до профілактики агресії підлітків»** – розроблено модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків; визначено та експериментально перевірено змістово-технологічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків; здійснено аналіз та інтерпретацію результатів дослідно-експериментальної роботи.

Базуючись на аналізі суті соціально-педагогічної діяльності, Державних галузевих

стандартах освіти зі спеціальності «Соціальна педагогіка» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр») та соціально-педагогічної профілактики окреслено мету професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії, яка полягає у формуванні готовності до реалізації у процесі професійної діяльності профілактики агресії підлітків. Охарактеризовано основні завдання досліджуваного процесу: мотивація майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактики агресії підлітків; засвоєння знань з теорії і практики профілактики агресії у підлітковому середовищі; формування професійних умінь і навичок з соціально-педагогічної профілактики агресії підлітків.

У процесі дослідження розроблено *модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків* (рис.1), що передбачає взаємодію таких структурних елементів: *мотиваційно-цільового*, що визначається потребами і вимогами соціально-педагогічної діяльності та станом готовності соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків й окреслює мету, завдання, концептуальні підходи (гуманістичний, аксіологічний, професійно-компетентнісний та акмеологічний); *процесуально-змістового*, що зумовлюється загальнодержавними стандартами професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і вміщує: компоненти (мотиваційний, гностичний та діяльнісний), етапи (мотиваційний, формувально-процесуальний, діагностико-корекційний), змістову й процесуальну складові, педагогічні умови професійної підготовки (мотивація майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактики агресії підлітків; змістово-технологічне забезпечення професійної підготовки студентів до здійснення цього виду діяльності; використання можливостей інтелектуально-виховного середовища вищого навчального закладу в формуванні професійно важливих якостей майбутніх соціальних педагогів, що сприяють готовності до профілактики агресії підлітків); *діагностично-корекційного*, що передбачає критерії, показники, рівні та кінцевий результат (готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків).

На основі аналізу освітньо-професійної програми підготовки фахівців зі спеціальності «Соціальна педагогіка» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» було здійснено контент-аналіз 16 програм навчальних дисциплін циклів математичної, природничонаукової, професійної та практичної підготовки, які забезпечують формування готовності фахівця до попередження агресії підлітків.

У процесі дослідно-експериментальної роботи окреслено змістову та процесуальну складову професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків. Змістова складова реалізовувалася у процесі теоретичної, практичної підготовки, позааудиторної і самостійної роботи студентів.

Рис. 1. Модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків

Умовні позначення: ПАП – профілактика агресії підлітків

Теоретична підготовка здійснювалася у процесі вивчення студентами дисциплін циклів гуманітарної, соціально-економічної («Етика», «Релігієзнавство», «Основи соціально-правового захисту»); математичної, природничонаукової («Людина в сучасному соціумі», «Соціалізація особистості», «Основи корекційної педагогіки»); професійної та практичної підготовки («Загальна педагогіка», «Загальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Соціальна психологія», «Соціальна педагогіка», «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Етика соціально-педагогічної діяльності», «Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля», «Соціальна терапія», «Соціальне консультування», «Соціальна діагностика», «Превентивна педагогіка», «Корекційна педагогіка») та ін.

З метою вдосконалення теоретичної підготовки студентів до профілактики агресії підлітків в межах нормативної дисципліни «Соціальна діагностика» розроблено окремий змістовий модуль «Діагностика агресії підлітків», на лекційних і практичних заняттях якого студенти вивчали особливості та методи діагностики агресії у шкільному середовищі (спостереження, експертна оцінка, опитування, проєктивний метод) та відповідні діагностичні методики.

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Превентивна педагогіка» студенти III курсу вивчали змістовий модуль «Превентивна робота соціального педагога з попередження агресії підлітків», спрямований на систематизацію і поглиблення знань та формування умінь і навичок студентів з профілактики агресії підлітків. Вони ознайомлювалися з проблемою агресії у підлітковому віці, особливостями її прояву, прогресивними ідеями вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо попередження, особливостями взаємодії соціального педагога з підлітками, батьками та педагогами; формами, методами і технологіями профілактики та подолання агресії підлітків.

Студентам III курсу у межах нормативної дисципліни «Соціальна конфліктологія» було запропоновано тему «Агресивні прояви у конфліктних ситуаціях», у процесі вивчення якої вони ознайомлювалися з сутністю агресії як захисної реакції у конфліктних ситуаціях, особливостями, функціями та видами агресії підлітків.

Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів здійснювалася у процесі неперервної практики. Програми практик були доповнені такими завданнями: *соціально-виховної* (охарактеризувати заходи, які доцільно провести з метою створення сприятливого психологічного мікроклімату у підлітковому середовищі; описати ситуації, в яких були присутні прояви агресії та охарактеризувати шляхи її подолання; провести виховний захід, орієнтований на профілактику або подолання агресії у підлітків; *діагностичної* (здійснити діагностику агресії підлітка (підлітків класного колективу), використовуючи: а) метод спостереження або метод експертних оцінок; б) один з особистісних питальників; в) одну із проєктивних методик; розробити алгоритм здійснення

діагностичних впливів); *профілактичної* (розробити і провести бесіду для батьків на тему «Шляхи подолання агресії підлітків»; просвітницьку бесіду для підлітків з метою попередження агресії; тренінгову програму профілактики агресії підлітків; пам'ятку для педагогічного колективу з профілактики агресії підлітків); *реабілітаційно-корекційної* (проаналізувати роботу соціальної установи (бази практики) з корекції агресії підлітків; розробити програму корекції агресивної поведінки підлітків; описати методи, прийоми та засоби корекційно-педагогічного впливу на підлітків, які проявляють агресію) та *соціально-педагогічної в закладах освіти* (вивчити досвід навчального закладу з профілактики агресії підлітків; розробити та провести тренінг для підлітків з формування навичок конструктивного спілкування; годину спілкування з підлітками щодо попередження агресії; технологію профілактики агресії підлітків).

У процесі дослідно-експериментальної роботи значну увагу було приділено організації позааудиторної роботи зі студентами: тематичних тижнів «Подолоємо агресію разом», конкурсу соціальної реклами, соціальних проєктів, конференцій, відеолекторіїв, дискусій з проблем попередження і подолання агресії, зустрічей з соціальними педагогами, тренінгів, спрямованих на подолання агресивних проявів та формування толерантності. Розкрито зміст роботи студентської проблемної групи «Агресія в сучасному суспільстві: соціально-педагогічний аспект». Профілактика агресії підлітків була предметом уваги студентів під час волонтерської роботи.

Майбутні соціальні педагоги виконували завдання для самостійної роботи (опис портрету агресивного підлітка, аналіз методик діагностики агресії, розробка алгоритму і форм роботи соціального педагога з профілактики агресії підлітків, вивчення проблеми третирування у підлітковому середовищі, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань з окресленої проблеми).

Процесуальна складова професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків реалізовувалась через упровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів відповідних *форм* (тематичні, проблемні, інтерактивні лекції, прес-конференції, круглі столи), *методів* (аналізу ситуацій (case-study), «мозаїка», рольова гра, «з ніг на голову», «снігова куля» та ін.) та *засобів* навчання (електронні версії курсів з використанням платформи Moodle, методичні і навчальні посібники).

За результатами експериментальної роботи ефективність впровадження змістово-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків визначалася за допомогою повторного застосування авторських діагностичних методик визначення рівнів їх готовності. Згідно результатів дослідно-експериментальної роботи, в експериментальній групі (ЕГ) чисельність студентів, які проявили достатній рівень готовності до профілактики агресії підлітків, зросла на 34,28% (з 30,26 % до 64,54 %); у контрольній групі (КГ) позитивна динаміка носила менш виражений характер і, відповідно,

становила 21,77% (достатній рівень). Позитивним результатом формувального експерименту є зменшення чисельності респондентів, що проявили елементарний (на 15,22% у ЕГ; на 6,76% у КГ) рівень готовності.

Таблиця 1

Динаміка рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків у контрольній та експериментальній групах, (%)

Рівні	На початку експерименту (вересень 2009р.)		Після завершення експерименту (березень 2012р.)		Різниця між показниками, (%)	
	ЕГ (174 особи)	КГ (165 осіб)	ЕГ (146 осіб)	КГ (142 особи)	ЕГ	КГ
Достатній	30,26	30,1	64,54	51,87	+34,28	+21,77
Базовий	49,24	47,88	30,18	32,87	-19,06	-15,01
Елементарний	20,5	22,02	5,28	15,26	-15,22	-6,76

Результати визначення рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків є статистично достовірними, що підтверджується за допомогою критерію χ^2 -Пірсона з надійністю не меншою 99%.

Таким чином, порівняльний аналіз результатів підсумкового контрольного зрізу дослідно-експериментальної роботи та статистична обробка отриманих результатів підтвердили ефективність запропонованого змістово-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до попередження агресії підлітків, що знайшло своє відображення в обґрунтуванні та впровадженні у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів змістово-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких *висновків*:

1. Здійснено аналіз стану дослідженості проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків у педагогічній теорії і практиці. З'ясовано, що дослідниками обґрунтовано суть соціально-педагогічної діяльності, соціально-педагогічної профілактики агресії, охарактеризовано особливості процесу професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах та системі неперервної освіти; розкрито специфіку їхньої підготовки до різних видів соціально-педагогічної діяльності та до роботи з різними категоріями клієнтів; виявлено можливості творчого використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду

професійної соціально-педагогічної діяльності і професійної підготовки соціальних педагогів. На основі узагальнення опрацьованих матеріалів з'ясовано, що комплексне дослідження проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків не проводилось.

2. На підставі опрацьованих наукових досліджень провідних учених уточнено основні поняття «агресія», «агресивність», «агресивна поведінка» «агресивні прояви» та взаємозв'язки між ними. Агресія трактується як дія, що характеризується застосуванням сили відносно іншої людини чи групи осіб, нанесенням фізичної чи психічної шкоди. З'ясовано, що агресивні форми поведінки підлітків пов'язані з особливостями цього вікового періоду (фізичними та психофізіологічними змінами, суперечностями підліткового віку, особливостями взаємин з дорослими і референтною групою, особливостями спілкування, розвитком самосвідомості, прагненням до дорослості, потребами, індивідуально-типологічними характеристиками); провідними факторами, які спричиняють та гальмують їх виникнення.

Запропоновано авторське трактування поняття *«соціально-педагогічна профілактика агресії підлітків»* як сукупності освітньо-профілактичних заходів, що є складовою частиною навчально-виховного процесу та спрямовані на попередження або нейтралізацію чинників агресії, формування у підлітків вмій і навичок конструктивної взаємодії та спілкування, толерантної поведінки, створення атмосфери взаємоповаги, довіри та умов їх успішної соціалізації. Визначено та обґрунтовано суть соціально-педагогічної профілактики агресії підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі, яка передбачає: визначення об'єкту(-ів) профілактичного впливу; етапів: встановлення контакту; діагностики; планування впливів; підбір технологій (коло, медіація, екстренне втручання, соціальне навчання, педагогіка переживання/проживання), форм та методів (тематичні тижні та зустрічі, чорна скринька, круглий стіл, телефон довіри, усний журнал, просвітницька інформація, конференція, бесіда, роз'яснення, дискусія, тренінг, консультування та ін.) профілактики агресії; їх реалізації; моніторингу результативності й корекції.

3. Визначено основні компоненти (мотиваційний, гностичний, діяльнісний); критерії (мотиваційно-ціннісний, теоретичний, діяльнісно-практичний); показники (усвідомлення суспільної значущості проблеми агресії, наявність стійкого інтересу до роботи з підлітками, бажання здійснювати цілеспрямовану діяльність з попередження агресії у підлітковому середовищі; знання теоретичних основ феномена агресія, особливостей агресії та агресивної поведінки у підлітковому віці, методів діагностики та технологій профілактики агресії); рівні (достатній, базовий, елементарний) готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що із 130 випускників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності «Соціальна педагогіка», чисельність осіб,

загальний рівень готовності яких до профілактики агресії підлітків охарактеризовано як достатній, становила 28,46%; базовий – 51,54%, елементарний – 20,0% .

4. У процесі дослідження розроблено *модель* професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків, що передбачає взаємодію таких структурних елементів: *мотиваційно-цільового*, що охоплює мету, завдання, концептуальні підходи (гуманістичний, аксіологічний, професійно-компетентнісний та акмеологічний); *процесуально-змістового*, що вміщує: компоненти готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків, етапи (мотиваційний, формувально-процесуальний, діагностико-корекційний), змістову й процесуальну складові, педагогічні умови професійної підготовки (мотивація майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактики агресії підлітків; змістово-технологічне забезпечення професійної підготовки студентів до здійснення цього виду діяльності; використання можливостей інтелектуально-виховного середовища вищого навчального закладу у формуванні професійно важливих якостей майбутніх соціальних педагогів, що сприяють готовності до профілактики агресії підлітків); *діагностично-корекційного*, що передбачає критерії, показники, рівні та кінцевий результат (готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків).

5. Обґрунтовано та розроблено змістово-технологічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків, яке спрямоване на оволодіння знаннями, вміннями і навичками, технологіями профілактики, необхідними для здійснення цього виду діяльності. Змістово-технологічне забезпечення передбачає комплексне поєднання теоретичної (удосконалені програми навчальних дисциплін, змістові модулі «Діагностика агресії підлітків» та «Превентивна робота соціального педагога з попередження агресії підлітків» з навчальних дисциплін «Соціальна діагностика» і «Превентивна педагогіка», дистанційний курс «Соціально-педагогічна профілактика агресії підлітків»), практичної підготовки, позааудиторної і самостійної роботи з використанням різноманітних форм (тематичні, проблемні, інтерактивні лекції, прес-конференції, круглі столи, тренінги, консультування), методів (аналізу ситуації (case-study), «мозаїка», рольова гра, «з ніг на голову», «снігова куля» та ін.) та засобів навчання (електронні версії курсів з використанням платформи Moodle, методичні і навчальні посібники).

Здійснено експериментальну перевірку змісту, форм і методів підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків у процесі навчальної, позааудиторної роботи та неперервної практичної підготовки.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку показників досліджуваного феномену. Відзначено наявність істотної відмінності в рівнях готовності студентів експериментальних і контрольних груп. Чисельність студентів ЕГ з достатнім рівнем готовності до профілактики агресії підлітків збільшилася на 34,28%; зменшилась кількість респондентів з

базовим (на 19,06%) та елементарним (на 15,22%) рівнями готовності.

Подальшої розробки в окресленій науковій площині потребують: вивчення зарубіжного досвіду профілактики агресії підлітків та професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників до вирішення означеної проблеми; розробка інноваційних технологій соціально-педагогічної профілактики та подолання агресивних форм поведінки підлітків; особливості професійної підготовки магістрантів спеціальності «Соціальна педагогіка» до профілактики агресії на макро- і мезорівнях соціально-педагогічної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Гайдамашко І. А. Організаційно-педагогічні засади діяльності соціального педагога з профілактики агресії підлітків / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ, 2007. – Вип. 11. – С. 25–26.
2. Гайдамашко І. А. Соціально-педагогічний аналіз чинників агресивної поведінки підлітків / І. А. Гайдамашко // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – № 1. – С. 34–36.
3. Гайдамашко І. А. Подолання агресії як соціально-педагогічна проблема / І. А. Гайдамашко // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. А. Й. Сиротенко. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – Вип. 3. – С. 53–55.
4. Гайдамашко І. А. Сутність феномену «агресія», його особливості та види / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ, 2008. – Вип. 12–13. – С. 103–104.
5. Гайдамашко І. А. Теоретичне обґрунтування суті готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ, 2008. – Вип. 15. – С. 38–40.
6. Гайдамашко І. А. Вплив стилів сімейного виховання на розвиток агресії підлітків / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ, 2009. – Вип. 16–17. – С. 28–30.
7. Гайдамашко І. А. Помилки сімейного виховання як фактор виникнення агресивної поведінки підлітків / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ,

2011. – Вип. 21. – С. 38–40.

8. Гайдамашко І. А. Зарубіжний досвід попередження агресивної поведінки підлітків / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 32–34.

9. Гайдамашко І. А. Технології роботи майбутнього соціального педагога з профілактики агресії підлітків / І. А. Гайдамашко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.] – Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – Вип. 30. – С. 98–103.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Гайдамашко І. А. Агресія як механізм психологічного захисту підлітків у конфліктних ситуаціях / І. А. Гайдамашко // Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку : міжвузівська науково-практична конференція, м. Хмельницький, 11 жовтня 2012 р.: матеріали конф. / [редкол.: В. Є. Берега (голова) та ін.] – Хмельницький : ХГПА, 2007. – С. 246–248.

11. Гайдамашко І. А. Психолого-педагогічні особливості агресії у підлітків / І. А. Гайдамашко // Особистість і суспільство: традиції і перспективи взаємодії: Всеукраїнська студентська науково-практична конференція, м. Херсон, 18–19 жовтня 2007 р.: матеріали конф. / ред. О. М. Трифонов. – Херсон: «Планета», 2007. – С. 12–15.

12. Гайдамашко І. А. Робота соціального педагога з профілактики агресії підлітків / І. А. Гайдамашко // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: IV міжнародна науково-практична конференція, м. Хмельницький, 24–26 жовтня 2007 р.: матеріали конф. / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький: Авіст, 2007. – С. 252–254.

13. Гайдамашко І. А. Агресія і насильство: змістовий і соціально-педагогічний контекст / І. А. Гайдамашко // Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції: регіональний науково-практичний семінар, м. Тернопіль, 20–21 травня 2008 р.: матеріали семінару / за заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 150–152.

14. Гайдамашко І. А. Профілактика агресії підлітків як соціально-педагогічна проблема / І. А. Гайдамашко // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених, м. Харків, 24–25 квітня 2008 р.: матеріали конф. / [редкол.: В. М. Шейко та ін.] – Харків: ХДАК, 2008. – С. 84–85.

15. Гайдамашко І. А. Обґрунтування професійної компетентності майбутнього соціального педагога з профілактики агресії підлітків / І. А. Гайдамашко // Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик»: міжнародна науково-практична конференція, м. Ужгород, 4 жовтня 2008 р.: матеріали конф. / за ред. І. В. Козубовської. – Ужгород, 2009. – С. 17–20.

16. Гайдамашко І. А. Методи діагностики агресії / І. А. Гайдамашко // Соціально-профілактична робота з попередження насильства серед дітей та молоді: міжнародна науково-практична конференція, м. Ужгород, 1–2 жовтня 2009 р.: матеріали конф. / за ред. І. В. Козубовської. – Ужгород, 2009. – С.13–15.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати

17. Діагностика агресії підлітків у шкільному середовищі: методичний посібник / І. А. Гайдамашко / за заг. ред. В. А. Поліщук. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – 95 с.

18. Технології профілактики агресії підлітків у шкільному середовищі : методичний посібник / І. А. Гайдамашко / за заг. ред. В. А. Поліщук. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – 82 с.

АНОТАЦІЇ

Гайдамашко І. А. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2013.

У дисертації обґрунтовано суть соціально-педагогічної профілактики агресії підлітків. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків.

Розроблено модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків, що передбачає взаємодію таких структурних елементів: мотиваційно-цільового (мета, завдання, концептуальні підходи); процесуально-змістового (компоненти готовності, етапи, змістова й процесуальна складові, педагогічні умови професійної підготовки); діагностично-корекційного (критерії, показники, рівні) та кінцевий результат (готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків).

Обґрунтовано та запроваджено змістово-технологічне забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків (змістові модулі навчальних дисциплін, методичні посібники, форми і методи навчальної, позааудиторної і самостійної роботи; завдання з неперервної практичної підготовки).

Ключові слова: соціальний педагог, професійна діяльність, агресія, профілактика агресії підлітків, професійна підготовка до профілактики агресії підлітків, змістово-технологічне забезпечення, готовність.

Гайдамашко І. А. Профессиональная подготовка будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины. – Тернополь, 2013.

В диссертации обоснована сущность социально-педагогической профилактики агрессии подростков как совокупности образовательно-профилактических мероприятий, которые являются составной частью учебно-воспитательного процесса и направлены на предупреждение и нейтрализацию агрессии, активизацию факторов, предупреждающих ее возникновение, формирование умений и навыков конструктивного взаимодействия и общения, толерантного поведения, создание условий взаимного уважения, доверия и успешной социализации подростков.

Определены основные компоненты (мотивационный, гностический, деятельностный); критерии (мотивационно-ценностный, теоретический, деятельностно-практический); показатели (осознание общественной значимости проблемы агрессии, наличие стойкого интереса к работе с подростками, желание выполнять целенаправленную работу по предупреждению агрессии в подростковой среде; знание теоретических основ феномена агрессии, особенностей агрессии и агрессивного поведения в подростковом возрасте, методов диагностики и технологий профилактики агрессии); уровни (достаточный, базовый, элементарный) готовности будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков.

Разработана модель профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков, которая предполагает взаимодействие таких структурных элементов: мотивационно-целевого (цель, задачи, концептуальные подходы); процессуально-содержательного (компоненты готовности будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков, этапы, содержательная и процессуальная составные, педагогические условия профессиональной подготовки); диагностически-коррекционного (критерии, показатели, уровни и конечный результат (готовность будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков)).

Определены концептуальные подходы (гуманистический, аксиологический, профессионально-компетентностный, акмеологический) и педагогические условия (мотивация будущих социальных педагогов к осуществлению социально-педагогической деятельности по профилактике агрессии подростков; содержательно-технологическое обеспечение профессиональной подготовки студентов к осуществлению этого вида деятельности; использование возможностей интеллектуально-воспитательной среды высшего учебного заведения в формировании профессионально-личностных качеств будущих социальных педагогов, способствующих готовности к профилактике агрессии подростков) профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков.

Обосновано и разработано содержательно-технологическое обеспечение подготовки будущих социальных педагогов в высших учебных заведениях к профилактике агрессии подростков, которое предполагает комплексное сочетание теоретической (программы учебных дисциплин, содержательные модули «Диагностика агрессии подростков» и «Превентивная работа социального педагога по предупреждению агрессии подростков» учебных дисциплин «Социальная диагностика» и «Превентивная педагогика», дистанционный курс «Социально-педагогическая профилактика агрессии подростков»), практической подготовки, внеаудиторной и самостоятельной работы с использованием разнообразных форм (тематические, проблемные, интерактивные лекции, пресс-конференции, круглые столы, тренинги, консультирование), методы (анализа ситуации (case-study), «мозаика», ролевая игра, «с ног на голову», «снежный ком» и др.) и средств (электронные версии курсов с использованием платформы Moodle, методические и учебные пособия).

Осуществлена экспериментальная проверка содержания, форм и методов подготовки будущих социальных педагогов к профилактике агрессии подростков в процессе учебной, внеаудиторной, самостоятельной работы и непрерывной практической подготовки.

Ключевые слова: социальный педагог, профессиональная деятельность, агрессия, профилактика агрессии подростков, профессиональная подготовка к профилактике агрессии подростков, содержательно-технологическое обеспечение, готовность.

Gaidamaschko I. A. Future social teachers' professional training for the prevention of adolescents' aggression. - Manuscript.

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.04. – Theory and methods of professional education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. – Ternopil, 2013.

The essence of social and educational prevention of adolescents' aggression has been justified. The criteria, indicators and level of future social teachers' readiness for the prevention of this phenomenon have been defined in the thesis.

The model of future social teachers' professional training for the prevention of adolescents' aggression that provides the interaction of such structural elements: motivational and targeted (aim, tasks, conceptual approaches); procedural and contextual (components of readiness, stages, contextual and procedural components, pedagogical conditions of professional training); diagnostic and correctional (criteria, indicators, levels) and final results (future social teachers' readiness for the prevention of adolescents' aggression) have been developed.

The content-technological providing of future social teachers' professional training for prevention of adolescents' aggression (thematic modules of courses, learning aids, forms and methods of training,

extracurricular and independent work, the tasks of continuous practical training) has been proved and implemented.

Key words: social teacher, professional activity, aggression, prevention of adolescents' aggression, professional training for the prevention of adolescents' aggression, content-technological providing, readiness.

Підписано до друку 14.05.2013 р.

Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 05/13/3-7

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"

46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2б,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.

ФО Осадца Ю.В.